

REMEMBER

Pe la începutul toamnei lui 1940, profesorul Petru Caraman scria un studiu de cea mai stringentă actualitate: *Românitatea Basarabiei văzută de știința oficială sovietică*. Era modul său de a protesta împotriva actului abuziv de ocupare a Basarabiei și Bucovinei de Nord de către URSS: „M-am simțit dator să arăt nedreptatea ce li se făcuse românilor”. Pornind de la publicațiile Academiei din Leningrad – având ca punct de referință cărțile lui L. S. Berg¹, cel mai autorizat specialist sovietic în problemele etnografice și demografice ale Basarabiei –, Caraman face o amplă demonstrație că, în provincia din stânga Prutului, populația predominantă o formează românii. El arată de la început că studiile lui Berg au un caracter științific incontestabil. Evident, cu o serie de erori și tendințe de escamotare a adevărului, pe care le amendează. Totuși, aveau meritul că se ocupau de toate populațiile din spațiul basarabean, indicând, cu exactitate, procentul pe care îl reprezenta fiecare în parte: români 53,55%, ucraineni 20,31%, evrei 7,25%, bulgari 5,58%, ruși 5,12%, germani 3,54% etc.

Comparând rezultatele cercetărilor făcute de Berg cu cele existente în cea mai recentă statistică oficială românească², realizată de reputatul sociolog Sebastian Manuilă în anul 1938, profesorul ieșean constată că între cele două surse documentare există o concordanță aproape perfectă: „Concluzia care se desprinde este că, pentru a arăta majoritatea copleșitoare a elementului românesc în Basarabia, chiar știința oficială rusă – așa tendențioasă cum e –, ne servește admirabile argumente”³. Un cercetător francez, care intrase în posesia studiului său,

¹ *Бессарабия – Страна, люди, Хозяйство* (Basarabia – Țara, oamenii, economia), Петроград, 1918; *Население Бессарабий – этнографический состав и численность*. С 10 – верстной этнографической картой. (Populația Basarabiei – componența etnografică și densitatea. Cu o hartă etnografică la scara 1/10), Петроград, 1923.

² Sebastian Manuilă, *Recensământul general al populației României*, București, Institutul Central de Statistică, 1938.

³ Petru Caraman, *Memoriu despre activitatea mea la Universitatea din Iași*, în anii 1939-1940 și 1940-1941. (*Arhivele Naționale ale României (ANR)*, Iași, Fondul Rectorat, Ds. 2093, p. 22.)

fi scria: „Vous bates les Russes avec leur propre bâton. C’est ce qu’il méritent bien ces farceurs de la démocratie”⁴. Într-adevăr, față de românii basarabeni, grupurile etnice conlocuitoare înregistrau procente mult inferioare. Prin urmare, Rusia sovietică acaparase pământurile țării noastre fără nici o justificare de ordin istoric, lingvistic sau demografic.

Acest important studiu al profesorului Caraman (publicat în revista „Însemnări ieșene”, anul V, nr. 11, 1940, p. 258-285), a rămas aproape necunoscut⁵. Periodicul în care s-a tipărit a apărut, dar difuzarea lui a fost interzisă de cenzura germană. Cu excepția câtorva exemplare sustrate de tipografi și a unor extrase – primite de soția autorului, în vreme ce acesta era mobilizat –, întregul tiraj al numărului respectiv a fost distrus, iar revista suspendată. Atitudinea nemților era pusă pe seama faptului că, în felul acesta, ar fi vrut să le distragă atenția rușilor de la planul lor de a-i ataca. Nu trebuie ignorate însă nici obligațiile morale pe care le aveau față de ruși, în virtutea pactului Ribbentrop-Molotov, care fusese încheiat de curând. Este posibil, de asemenea, ca dispariția revistei să fi fost pusă la cale și de reprezentanții mișcării legionare, având în vedere că atât redactorul Grigore T. Popa, cât și profesorul Caraman se aflau în dizgrația lor. Ceea ce au început să facă nemții sau legionarii, aveau să desăvârșească, peste câțiva ani, emisarii puterii sovietice. Aceștia au dezlănțuit o adevărată campanie pentru identificarea și distrugerea tuturor numerelor care fuseseră salvate, de data aceasta exclusiv din cauza studiului în discuție. Așa se face că marile biblioteci din țară nu au acest număr al revistei „Însemnări ieșene” în original, iar altele nici măcar nu știu de existența lui.

În martie 1975, profesorul Paul Miron – de la Albert-Ludwigs Universität din Freiburg im Breisgau, pe atunci Republica Federală a Germaniei –, îi cerea insistent cărturarului ieșean studiul în discuție. Avea neapărată nevoie de el, pentru a-l folosi într-o lucrare a sa privitoare la Basarabia. Era vorba de *prelegerea* inaugurală (aflată atunci în curs de publicare), pe care o susținuse în vederea obținerii titlului de *ordentlicher Professor* al Universității la care lucra. Caraman i-a răspuns cu regret: „Cum nu vi l-aș da? Dar eu nu-l mai posed de mult. Înțelegeți de ce. M-am pus în legătură cu directorul Bibliotecii

⁴ Idem, *Corespondență inedită*. Scrisoare trimisă lui Ștefan Pascu, Iași, 19.II.1976, p. 1 v.

⁵ Cercetătorul clujean Mircea Popa, de exemplu, care a redactat articolul „Însemnări ieșene” din *Dicționarul general al literaturii române*, afirmă că prestigioasa publicație din capitala Moldovei și-ar fi încetat apariția la 1 octombrie 1940. (Cf. DGLR, E/K, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005, p. 728).

Centrale a Universității noastre, rugându-l să mi-l caute el pe undeva. N-a reușit! Biblioteca Centrală, care îl avea, nu-l mai are nici ea. Era o publicație considerată ca extrem de suspectă și de periculoasă; și oricine o avea a căutat să se descotorosească de ea. (Zic ei: din rațiuni de supremă prudență; zic eu: din cauza ignobilei lor lașități!). Astfel, oriunde se găsea, la vreo bibliotecă publică sau particulară, a fost înlăturată sau distrusă”⁶. Etnologul dorea însă, cu tot dinadinsul, să-i trimită lui Paul Miron studiul solicitat.

S-a gândit mai întâi că ar putea găsi revista sau poate vreun extras la urmașii profesorului Aurel George Stino, din Fălțiceni, care recenzase studiul la vremea apariției. I-a scris soției acestuia, dar răspunsul nu a fost cel așteptat. Caraman era foarte aproape de sursa căutată, numai că – în febra investigațiilor –, nu s-a gândit la ea. Profesorul Stino primise extrasul de la prietenul său Artur Gorovei, iar folcloristului fălțicenean i-l trimisese, cu autograf, chiar autorul. Mai mult decât atât, Gorovei dăruise o bună parte din biblioteca sa Muzeului Etnografic al Moldovei din Iași, unde se afla atunci și se găsește și astăzi – ca o raritate bibliografică –, extrasul studiului îndelung prigonit.

La capătul unor asidue căutări, Caraman a dat de urma unui exemplar al revistei. S-ar fi aflat în posesia poetului George Lesnea, care îl căpătase de la un prieten tipograf. Lesnea îl avea într-adevăr, dar, când a auzit de intenția trimiterii unei copii a studiului în Germania Federală, a constatat subit că nu-l mai găsește. S-a recurs atunci la o stratagemă: Grigore Botez, directorul Bibliotecii Centrale, l-a rugat pe poet să-i împrumute acel număr al „Însemnărilor ieșene”, pentru a-l fotocopia, în vederea completării colecției revistei. În felul acesta, profesorul de slavistică a putut primi copia mult dorită.

Bucuros, cărturarul s-a grăbit să găsească o soluție pentru a-i trimite studiul profesorului Miron. La serviciile poștei nu putea apela, deoarece știa bine că toată corespondența sa era interceptată de Securitate. A căutat o cale ceva mai sigură. În perioada respectivă, plecau în R.F.G. mai multe cadre didactice de la facultățile de filologie și istorie ale Universității ieșene. Nici unul însă, dintre cei solicitați, nu a avut curajul să ducă plicul la destinație, deși aproape toți plecau la Freiburg, fiind invitați de Paul Miron. Până la urmă i l-a încredințat unui profesor de la Facultatea de Medicină (vecin cu Caraman), care pleca la

⁶ Petru Caraman, *Corespondență inedită*. Copia scrisorii trimise lui Paul Miron, Iași, 20.III.1975, p. 1. Se păstrează în arhiva cărturarului.

Heidelberg. Etnologul i-a telefonat de îndată lui Miron, oferindu-i detalii asupra celui ce îi ducea prețiosul document. Din păcate peste câteva săptămâni, vecinul său îi returna plicul, motivând că îi fusese oprit la vamă, de unde îl recuperase la întoarcerea în țară. Greu de crezut că vameșii s-ar fi mulțumit doar cu găzduirea acelu studiu. În fine, la sugestia destinatarului, plicul i-a fost înmănat rectorului Mihai Todosia, care l-a trimis în R.F.G. împreună cu o serie de hârtii oficiale adresate Universității din Freiburg. După aproape un an, ajungea, în sfârșit, în mâinile celui care îl ceruse.

La începutul ultimului deceniu al veacului trecut, am republicat acest studiu în revista literară și social-politică „Basarabia” (nr. 2, 1992, p. 97-109), care se edita la Chișinău. Îl puneam la dispoziția cititorilor, după mai bine de o jumătate de veac de când le fusese destinat. A apărut în condiții grafice precare, cu o serie de omisiuni – printre care și *Harta etnografică a populației rustice a Basarabiei*, întocmită de L.S. Berg –, iar circulația, de-a dreptul prohibitivă, a periodicului a făcut ca lucrarea să fie citită de foarte puțină lume. Opt ani mai târziu, cercetătorii Costică Asăvoaie și Vasile Munteanu includeau acest studiu în volumul *Basarabia. Recurs la identitate*⁷, dar nici această antologie nu s-a bucurat de audiența cuvenită. Contribuția științifică a profesorului Caraman, pentru care autorul pătimise decenii de-a rândul, continua să rămână cvasinecunoscută. Este motivul ce a determinat includerea lucrării în sumarul numărului de față al „Anuarului Muzeului Etnografic al Moldovei”, o publicație de prestigiu, cu largă circulație la nivel național, precum și în Basarabia. Gestul se constituie într-un semn de pioasă cinstire a memoriei ilustrului învățat.

Ion H. CIUBOTARU

⁷ Costică Asăvoaie și Vasile Munteanu, *Basarabia. Recurs la identitate*. Studiu introductiv de prof. univ. dr. Ioan Agrigoroaiei, Iași, Editura Agora, 2000, p. 1-37.